

Грибнік Ю. І.,
кандидат філологічних наук, викладач кафедри англійської мови
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

СКЛАДНІ ТЕРМІНИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТА СТРУКТУРИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню складних термінів у складі англійської геодезичної термінології. Робиться спроба морфологічного та структурного аналізу досліджуваних термінів-комполітів, утворених у результаті словоскладання. Увага акцентується на визначенні продуктивних моделей складних термінологічних одиниць геодезичної сфери.

Ключові слова: англійська геодезична термінологія, словоскладання, складний термін, продуктивна модель.

Постановка проблеми. Активний розвиток науки і техніки в ХХІ столітті створює передумови постійного збагачення лексики галузевих термінологій, а також зумовлює необхідність у виникненні нових способів найменування термінологічних понять, їх систематизації та уніфікації. Сьогодні великого значення набуває дослідження апарату галузевих термінологій, які є важливими складовими відповідної літературної мови. Об'єкт нашого аналізу – англійська геодезична термінологія та термінологічні одиниці, які входять до її складу, предмет дослідження – словоскладання як один із способів утворення складних термінів геодезичної сфери, продуктивні моделі аналізованих термінологічних одиниць.

В англійській геодезичній термінології високою продуктивністю відзначається такий різновид морфологічного словотвору, як словоскладання.

Відповідно до енциклопедичного словника з мовознавства (головний редактор – В.Н. Ярцева) словоскладання – це один із способів словотвору, який полягає в морфологічному поєднанні двох або кількох коренів (основ). У результаті словоскладання утворюється складне слово, чи композит. Деякі типи складних слів наближаються за структурою до словосполучень і складаються із цілих слів [8, с. 469]. Словоскладання може супроводжуватись суфіксацією [4, с. 272]. Такий спосіб складання має назву складно-суфіксального і виявляється в тому, що процес злучення основ у похідне слово ускладнюється суфіксацією [2, с. 74].

При утворенні термінів геодезичної сфери способом словоскладання відбувається процес виникнення складних термінологічних одиниць (термінів-комполітів), котрі докладніше розкривають зміст вихідного поняття та охарактеризовують предмети, процеси чи явища, які мають місце в геодезичній терміносистемі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Проблеми вивчення та визначення складних слів, а також особливостей їх утворення і структури перебувають у центрі уваги як українських, так і зарубіжних лінгвістів (Л.С. Азарова, Л.К. Крайняк, Н.Я. П'яст, L. Bauer, J. Gonia, G. Libben, G.L. Lukianova та інші).

Складне слово (комполіт) – це слово, створене з двох або кількох слів, основ, коренів, об'єднаних в одну лексичну одиницю, яка набула формально-граматичних і семантичних ознак

окремого слова [4, с. 259]. До розряду складних слів слід також зараховувати складнопохідні (або похідні) слова, які складаються щонайменше з двох кореневих морфем та дериваційного афікса, що стосується всієї одиниці [3, с. 36].

С.В. Гриньов-Гриневиц визначає складні терміни (або терміни-комполіти) як однослівні терміни, які містять у своєму складі не менше двох кореневих морфем [1, с. 121]. Вони можуть писатися разом та через дефіс, наприклад: *pinpoint*, *plane-parallel* та ін., вживатися окремо чи входити до складу термінів-словосполучень. До розряду термінів-комполітів відносимо також похідні терміни-комполіти, які містять у своєму складі афікси, наприклад: *field-established*, *height-adjusting* та ін.

Метою статті є морфологічний та структурний аналіз складних термінів геодезичної термінології, утворених у результаті словоскладання.

Виклад основного матеріалу. У досліджуваній термінології наявна значна кількість складних одиниць, утворених за допомогою словоскладання, які трактуємо як терміни-комполіти, наприклад: *network*, *rodman*, *small-scale*, *snapshot* та ін., і складних термінологічних одиниць, сформованих у результаті складно-суфіксального способу, наприклад: *oblique-angled*, *range-finder*, *right-shaped*, *self-alignment* та ін.

Виокремлені терміни-комполіти, утворені внаслідок складно-суфіксального способу, поділяємо на:

1) прикметники, найбільш частотні з яких утворені за моделями:

N+V+ing: *azimuth-indicating* (device), *base-measuring* (bar), *distance-measuring* (device) та ін.;

N+V+ed: *satellite-covered* (area), *phase-locked* (antenna), *ground-reflected* (wave) та ін.;

Adj+V+ing: *quick-setting* (instrument), *remote-reading* (instrument), *free-swinging* (pendulum) та ін.;

Adj+V+ed: *right-shaped*, *single-measured*, *long-dotted* (line) та ін.;

Num+N+al: *one-dimensional* (model), *three-dimensional* (vector) та ін.;

Adv+V+ed: *well-marked*, *well-defined*, *well-shaped* та ін.;

Adj+N+(t)al: *true-horizonta*l, *cross-sectional* (analysis) та ін.;

2) іменники, найпродуктивнішими моделями яких є:

N+V+er: *range-finder*, *viewfinder* та ін.;

N+V+tion: *photointerpretation*, *landutilization* та ін.;

N+V+ing: *model-building* (technique), *time-keeping*, *time-tagging* та ін.;

Prep+V+ing: *underrating*, *undervaluing* та ін.

Аналіз співвідношення кількості термінів-комполітів, утворених внаслідок словоскладання та складно-суфіксального способу, уможливило висновок про те, що більш чисельними є терміни-комполіти, сформовані за допомогою складання слів (83,8%) (див. рис. 1.).

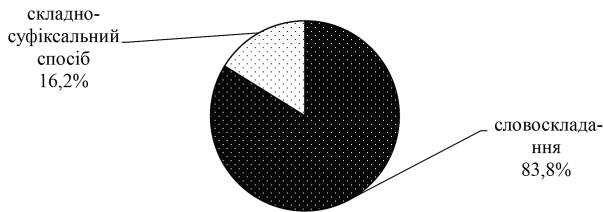

Рис. 1. Продуктивність словоскладання та складно-суфіксального способу в утворенні термінів-композитів геодезичної сфери

За кількістю компонентів, які входять до їх складу, терміни-композити геодезичної термінології поділяються на: а) двокомпонентні, які домінують, наприклад: *satellite-borne (altimetry)*, *wide-angle*, *mean-square*, *near-earth* та ін.; б) трикомпонентні: *point-to-point*, *mean-sea-level (datum)*, *line-of-sight* та ін.; в) багатокомпонентні: *signal-in-space-range (error)*, *wet-and-dry-bulb (thermometer)* та ін. (див. рис. 2).

Рис. 2. Характеристика термінів-композитів геодезичної сфери за кількістю компонентів (процентне співвідношення)

З точки зору морфології, тобто частиномовної належності їх складових компонентів, виявлено, що найбільш продуктивною моделлю термінів-композитів є сполучення основ іменника та прикметника (*Adj+N*). Такі конструкції поділяються на:

двокомпонентні: *Adj+N*: *short-range*, *straight-line*, *long-distance* та ін.;

трикомпонентні: *N+Adj+N*: *root-mean-square*; *Adj+N+N*: *long-baseline (interferometer)*; *Adj+Prep+N*: *true-to-scale (drawing)* та ін.;

багатокомпонентні: *Adv+Adj+N+N*: *very-long-baseline (interferometer)* та ін.

Досить продуктивними є також моделі, в складі яких іменники поєднані з іншими частинами мови. Сюди належать складні двокомпонентні терміни геодезичної сфери:

Ved+N/N+Ved: *Earth-centered (orbit)*, *time-correlated* та ін.;

N+Ving: *direction-finding*, *range-finding* та ін.;

Num+N: *two-component (leveling)*, *three-base (method)* та ін.;

V+N/N+V: *split-bubble (device)*, *power-delay* та ін.;

Adv+N/N+Adv: *downgrade*, *across-track (error)* та ін.;

Prep+N: *in-process*, *underfeature* та ін.

Трикомпонентні складні термінологічні одиниці:

N+Prep+N: *field-of-view*, *point-to-point* та ін.;

Prep+Prep+N: *out-of-plan (completion)*, *out-of-position* та ін.;

N+Conj+N: *dash-and-dot (line)*, *letter-and-number (system)*

та ін.;

Prep+Art+N: *on-the-ground (survey)*, *on-the-fly*;

Adv+N+N: *below-sea-level (contour)*;

Adv+Prep+N: "all-in-view" (method);

V+Prep+N: *direct-to-scale*;

N+N+Ving: *daylight-saving (time)*.

Багатокомпонентні моделі геодезичних термінів-композитів:

N+Prep+Art+N: *head-of-the-line*;

N+Ved+N+Ved: *Earth-Centered-Earth-Fixed*.

Крім того, продуктивними в геодезичній терміносистемі є моделі, які складаються тільки з іменників, а саме: *N+N*: *radiogeodesy*, *fieldbook*, *framework* та ін.; *N+N+N*: *pole-zenith-star*, *radionavigation-satellite (service)* і *N+N+N+N*: *viewfinder-rangefinder*. Словотвірна модель *N+N* має істотні можливості для номінації предметів і явищ дійсності в геодезії, характеризує їх і співвідноситься одночасно з двома предметами, ознаки яких має той предмет, що отримує назву.

Продуктивна модель *N+N* репрезентована декількома типами, або варіантами:

N+N→Adj: *level-tube(axis)*, *azimuth-elevation(chart)*, *radar-altimeter(surveying)* та ін.;

N+N→N: *radiotheodolite*, *waypoint*, *radiogeodesy* та ін.;

N+N(pl)→N(pl): *water-resources*, *waterways* та ін.

Продовжуючи аналізувати терміни-композити англійської терміносистеми геодезії, слід зазначити, що найпродуктивнішими частинами мови при утворенні термінів-композитів, окрім іменників, є прикметники та числівники, а також дієслова й дієслівні форми, що відображено в наступних прикладах:

Adj+Adj: *topographic-isostatic (deflection)*, *high-oblique (aerial survey)* та ін.;

Adj+Ved: *remote-sensed (data)*, *single-measured* та ін.;

Adj+Ving: *numerical-reading (level)*, *free-swinging (pendulum)* та ін.;

V+Prep: *add-on (device)*, *wash-off (reliefmap)*, *make-up (projector)* та ін.;

Ved+Prep/ Prep+Ved: *scanned-in (pointing)*, *off-tuned (receiver)* та ін.;

Adj+Conj+Adj: *whole-and-half (compasses)*, *half-and-half (method)* та ін.;

Ving+Pr: *scaling-up*, *reading-off (microscope)* та ін.;

Adv+Ved: *closely-spaced*, *well-marked* та ін.

Решта моделей складних слів є малопродуктивними, наприклад: *Num+Adj*: *four-dimensional (geodesy)*; *V+V*: *push-pull (rule)*; *Ved+Prep+Pr*: *closed-on-itself (traverse)*; *Ved+Conj+Adj*: *tried-and-true* та ін.

У складі англійських геодезичних термінів виділяємо також композити, які:

містять символи, наприклад: *F-layer*, *L-band*, *N-body (problem)*, *n-dimensional (space)*, *P-code*, *T-square* та ін.;

є власними назвами: *Gauss-Laplacedistribution*, *Neumann-Koch formula*, *Pratt-Hayfordmodel*, *Lense-Thirringprecession*, *Gauss-Krugerprojection*, *Krarup-Runge theorem* та ін.;

включають скорочення чи аббревіатуру: *GPS-measurement*, *GPS-receiver* та ін.

Проаналізувавши частиномовну належність складових частин термінів-композитів геодезичної сфери, зазначаємо, що найбільшою продуктивністю відзначаються терміни-композити, в яких іменники поєднуються з прикметниками, а також складні терміни, в яких іменники поєднуються між собою або з іншими частинами мови.

Висновки. Таким чином, словоскладання, морфологічний спосіб творення композитів (складних слів), який включає складання слів чи основокладання та комбінований спосіб (складання з афіксацією) [251, с. 560], є одним із продуктивних способів утворення складних геодезичних термінів, значне використання яких пояснюється їх точністю й економністю у вираженні змісту. Англійська термінологія геодезії характеризується доволі частим поєднанням слів чи їх основ у межах терміна-композита. Така тенденція зрозуміла і цілком відповідає прагненню виражати будь-яку думку за допомогою одного терміна, в даному випадку – складного, для якого характерні значні змістові та виражальні можливості.

Насиченість термінологічного апарату геодезичної сфери складними лексемами вказує на тенденцію до ущільнення значення та компресії будови термінологічних одиниць, а також прагнення до об'єднання кількох окремих лексем в одному терміні. Наявність складних термінів є характерною рисою сучасної термінології геодезії, адже вони не тільки передають спеціальні поняття галузі, але й містять певні додаткові чи більш конкретизуючі характеристики, не порушуючи тим самим вимоги точності та однозначності до термінологічних одиниць. Значення композита багатше, ніж значення його компонентів, адже кожен із компонентів складного слова містить певну ознаку, яка відсутня в іншого.

Перспективами подальших досліджень можуть стати дослідження складних термінів геодезичної сфери в дискурсі вичення особливостей їх функціонування та перекладу.

Література:

7. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение / С.В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издат. центр : Академия, 2008. – 307 с.
8. Нікуліна Н.В. Термінознавство : лінгвістичний опис української термінологічної системи автомобілебудування : [навч. посібник] / [Н.В. Нікуліна]. – Харків : ХНАДУ, 2006. – 144 с.
9. Lukianova G.L. Lexicology / G.L. Lukianova. – Cherkasy : Cherkasy State University, 2001. – 108 p.
10. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
11. Геодезичний енциклопедичний словник / [за редакцією В. Літинського]. – Львів : Свросвіт, 2001. – 668 с.
12. Заблоцький Ф.Д. Англійсько-український геодезичний словник [за ред. Б.С. Рицара] / Ф.Д. Заблоцький, О.Ф. Заблоцька. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 360 с.
13. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
14. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь / В.Н. Ярцева. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.
15. Gorse Ch. A Dictionary of Construction, Surveying and Civil Engineering / Ch. Gorse, D. Johnston and M. Pritchard. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 499 p.

Грыбынык Ю. И. Сложные термины в английской геодезической терминологии: особенности образования и структуры

Аннотация. Статья посвящена изучению сложных терминов в составе английской геодезической терминологии. Делается попытка морфологического и структурного анализа исследуемых терминов-композитов, образованных в результате словосложения. Внимание акцентируется на определении продуктивных моделей сложных терминологических единиц геодезической сферы.

Ключевые слова: английская геодезическая терминология, словосложение, сложный термин, производительная модель.

Grybinyk Y. Compound terms in English geodetic terminology: peculiarities of formation and structure

Summary. The article is devoted to the study of compound terms in the English geodetic terminology. The attempt of morphological and structural analysis of the investigated compound terms, formed by compounding is made. The attention is focused on the definition of productive models of compound terminological units of the geodesic sphere.

Key words: English geodetic terminology, compounding, compound term, productive model.